

Lutherse Kerk, Lutherse Burgwal 9

architect: Pieter de Swart en Coenraet Hoeneker
bouwjaar: 1759-1761
Neoclassicistische zaalkerk. Geen toren.

Deze zaalkerk werd in 1759-1761 gebouwd naar een ontwerp van de architect Pieter de Swart en Coenraet Hoeneker. Voor deze kerk hebben er op deze plaats nog twee andere kerken gestaan, waarvan de eerste (gereed in 1620) schuil ging achter een paar huizen.

De huidige kerk heeft een monumentale bakstenen voorgevel en een dakrand met een opvallend brede kroonlijst. De monumentale ingangspartij wordt geaccentueerd door een fronton, rustend op Ionische pilasters, met in reliëf de afbeelding van het 'alziend oog'. Boven de centrale raampartij is een cartouche aangebracht met het jaartal MDCCLIX (1759) Al hoewel de inwijding echter pas in 1761 heeft plaatsgevonden. Op de vier hoeken van de dak nokken is een zwaan geplaatst, het symbool van Maarten Luther. Het exterieur van de kerk is in 2010 gerestaureerd.

Het wit geschilderde interieur is verdeeld in raamvlakken waartussen Ionische pilasters tegen de wanden. Het koefplafond is in Lodewijk XV stijl. Rond de fraaie preekstoel is een, door een hekwerk afgescheiden, dooptuin. Tegenover de preekstoel bevindt zich hertogenbank. De kerkzaal wordt verlicht door koperen verlichtingskronen. Boven het gerestaureerde orgel, een beroemd werk van de orgelbouwer J.H.H. Bätz uit 1762, troont koning David met harp, geflankeerd door musicerende engelen. De afmetingen van de kerkzaal zijn: 35 x 17 x 17 m. De zolder heeft een bijzondere kapconstructie met een overspanning van 17,8 meter.

Het hoofdorgel:

Op 2 september 1762 leverde Johann Heinrich Hartmann Bätz (1709-1770) één van zijn grootste werken op: een instrument van 39 stemmen over 3 klavieren en zelfstandig pedaal. Zijn zoon Jonathan Bätz bracht in 1837 een aantal dispositiewijzigingen aan, terwijl zijn opvolger Johann Frederik Witte het orgel in 1891 een opknappbeurt gaf, waarbij o.a. de frontpijpen werden vervangen.

In 1921 werd door orgelbouwer A. Bik een zwelwerk toegevoegd, bespeelbaar vanaf het derde klavier (met opvallend kleine register-trekkers). Gelukkig bleef het werk van Bätz grotendeels onaangetast. In 1948 bracht Bik nog enkele dispositiewijzigingen aan.

Na het gereedkomen van een kerkrestauratie in de jaren 60 werden door Fa de Koff tot 1971, herstelwerkzaamheden uitgevoerd aan het orgel. De noodzaak tot een totale restauratie van het orgel werd in de jaren daarna echter steeds meer gevoeld. Waaronder ideeën om het Bätz-orgel weer in oude luister terug te brengen naar de situatie van voor de uitbreiding van orgelbouwer Bik.

In de jaren na 1975 werd besloten deze restauratie in gefaseerde vorm uit te voeren. Er werd veel onderzoek verricht en overleg gepleegd, waarna, tijdens het organistschap van Dick Troost, de eerste fase in juli 1988 door orgelbouwer Flentrop kon worden opgeleverd.

Eind 1990 is er opnieuw overleg over het restauratie-proces. Inmiddels is Aart Bergwerff tot organist benoemd. Vanaf dit moment is hij ook bij de advisering van de restauratie van het orgel betrokken evenals organist en orgeldeskundige Jan Jongepier en rijksadviseur Rudi van Straten, namens de Rijksdienst voor de Monumentenzorg.

Opnieuw wordt Flentrop Orgelbouw B.V. betrokken bij dit werk. Het wordt een uitvoerige restauratie, waarbij veel pijpwerk wordt uitgenomen en de windlades van het rugwerk naar de werkplaats van de orgelbouwer worden gebracht.

De grote historische waarde en diversiteit van het orgelmateriaal

wordt hierbij onomstotelijk vastgesteld. In april 1995 kan deze fase van de totaalrestauratie worden afgerond.

Kort daarna worden door de adviseurs nieuwe adviezen uitgebracht met betrekking tot de laatste fase van de restauratie van het orgel. Opnieuw is het orgelbouwer Flentrop die in 2000 en in 2003 een offerte uitbrengt waarna met de werkzaamheden begonnen kan worden.

Deze werkzaamheden omvatten o.m. 1) Herstel en schilderwerk van de orgelkassen; 2) Algeheel herstel van de windvoorziening (o.a. reconstructie van de spaanbalgen); 3) Herstel van de handklavieren en een (in Bätz stijl) nieuw te maken pedaalklavier; 4) Herstel van register- en speelmechaniek (waarbij de pneumatische tractuur van het, door Bik toegevoegde, zwelwerk mechanisch werd gemaakt); 5) Al het pijpwerk werd nagezien en gereinigd en voor zover nodig opnieuw geïntoneerd, waarbij met respect is omgegaan met de bestaande, en beroemde, klank van het orgel.

Feitelijk werd er aan de dispositie van het orgel niets gewijzigd: de Bätz dispositie van hoofdwerk, bovenwerk, rugwerk en pedaal bleven intact, maar ook de dispositie van het door Bok aangebrachte zwelwerk (bespeelbaar op het 3e klavier) bleef bestaan. Zodat een orgel verkregen werd waarop een groot gedeelte (zo niet alles) van het orgelrepertoire van de 15e t/m de 20ste eeuw vertolkt kan worden. Maar ook een orgel dat door velen over heel de wereld bewonderd wordt en geliefd is om z'n specifieke klank, die eeuwen overbrugt en nog steeds ontroerd. Op zaterdag 6 oktober 2007 kon het geheel gerestaureerde Bätz orgel met een concert door titularis en medeadviseur Aart Bergwerff, officieel in gebruik worden genomen.

Het orgel van de Lutherse Kerk is befaamd om zijn specifieke geluid en klankkleur en wordt door velen gezien als een van de mooiste orgels van Nederland. Er vinden dan ook veel concerten plaats in de Lutherse Kerk waarbij het orgel klinkt, zowel al solo instrument als in samenspraak met andere instrumenten of solisten. Ook als begeleidingsinstrument bij b.v. koor uitvoeringen wordt het orgel veel gebruikt. De fraaie akoestiek van de kerk werkt aan dit alles natuurlijk ook mee.

De **'Stichting Cultuur en Muziek in de Lutherse Kerk'**, participeert daarbij binnen het HOK. Jaarlijks organiseren zij de, inmiddels bekende **'Bätz-Organmaand'** met zo'n 4-5 concerten in de maand oktober. In de zomermaanden juli en augustus vinden jaarlijks de **'Zomerconcerten op de vrije zaterdag'** plaats. Die vrij toegankelijk zijn. In beide series treden, naast titularis Aart Bergwerff, tal van binnen- en buitenlandse organisten van naam op.

Italiaans orgel

Tegenover het grote Bätz-orgel is een voor deze streken uniek historisch Italiaans orgeltje geplaatst. Bouwer en bouwjaar zijn onbekend, maar de uiterlijke vormgeving duidt op een herkomst uit Zuid-Italië (Napels), midden 18e eeuw. Het orgel kwam in 1985 in bezit van het Koninklijk Conservatorium te Den Haag en werd in 1992 in deze kerk geplaatst.

Vaste bespeler van deze orgels is Aart Bergwerff.

Dispositie hoofdorgel

Hoofdwerk:

1 Bourdon 16'
2 Prestant 8'
3 Roerfluit 8'
4 Quintadeen 8'
5 Octaaf 4'
6 Nachthoorn 4'
7 Quint 3'
8 Octaaf 2'
9 Woudfluit 2'
10 Cornet IV
11 Mixtuur VI-VIII
12 Fagot 16'
13 Trompet 8'
14 Trompet 4' *
tremulant ***

Rugwerk:

1 Prestant 8'
2 Holpijp 8'
3 Octaaf 4'
4 Fluit 4'
5 Octaaf 2'
6 Flageolet 1'
7 Sesquialter II ****

8 Mixtuur IV
9 Dulciaan 8'
tremulant

Bovenwerk:

1 Prestant 8'
2 Baarpijp 8'
3 Quintadeen 8'
4 Octaaf 4' ***
5 Roerfluit 4' *
6 Nasard 3' ***
7 Fluit 2' *
8 Scherp III ***
9 Schalmeij 8'
10 Vox Humana 8'
tremulant

Zwelwerk (Bik):

1 Dolce 8' **
2 Viola di gamba 8' **
3 Voix di gamba 8' **
4 Holpijp 8' **
5 Flute harmonique 4' **
6 Woudfluit 2' **

Zwelwerk Pedaal (Bik):

1 Subbas 16' **
2 Bourdon 8' **
3 Violon 8' **
tremulant **
transpositeur **

Pedaal:

1 Prestant 16'
2 Bourdon 16' *
3 Prestant 8'
4 Roerquint 6' *
5 Octaaf 4'
6 Bazuin 16'
7 Trompet 8'
8 Trombone 4' *

Koppelingen:

hoofdwerk - bovenwerk
hoofdwerk - rugwerk
pedaal - hoofdwerk

1762 - Johann Heinrich Hartman Bätz (met gebruikmaking van ouder pijpwerk)

1837 - Jonathan Bätz (wijzigingen in de dispositie) *

1891 - Johann Frederik Witte (restauratie, vervanging van de frontpijpen)

1921 - A. Bik (toevoeging van een zwelwerk in de middentoren) ** (registerknoppen wijken af (zijn veel kleiner) dan van die van Bätz)

1948 - A. Bik (wijzigingen in de dispositie) ***

1985-2007 e.v. Flentrop Orgelbouw BV (gefaseerde restauratie) ****

Het orgel heeft een volledig mechanische toets, en registertractuur.

Omvang manualen: C-c''', Omvang pedaal: C-f

Stemming: evenredige temperatuur. Toonhoogte a' = 435 Hz bij 18 graden Celsius.

Dispositie Italiaans orgel:

1 Principale 8' (vanaf f)
2 Voce Umana 8' (vanaf d')
3 Ottava 4' (vanaf f)
4 Flauto in duodecima 2 2/3' (vanaf f)
5 Quindecima 2'

6 Decimanona 1 1/3' (vanaf fis'' 2 2/3')
7 Vigesimaseconda 1' (vanaf cis'' 2')
8 Zampogna (één verstembare tongpijp)
9 Tiratutti (mechanisch combinatieregister voor het plenum)

Omvang manualen: CDE-c''',

Stemming: middentoonstemming.

Toonhoogte: a' = 435 Hz bij 18 graden Celsius.

